
„Akik az üldözésből jöttek...”

Timár Ágnes

Az elmúlt negyven esztendő történeti-tudományos feldolgozása még nem kezdődhetett el, hiszen nem biztosítottak az alap kutatás feltételei. Megjelent ugyan számos visszaemlékezés, önéletrajzi írás, börtönnapló, ám mindezen dokumentumok értéke és hitelessége rendkívül eltérő. Alig akad közte olyan, amelyiknek a szerzője nő.

Valamiképp az események tanúja vagyok, mert azok közé tartozom, akiket 1961 és 1966 között két ízben tartóztattak le, ítéltek el és így összesen öt és fél évet voltam börtönben. Ebből az ÁVH vizsgálati osztályán a Gyorskocsi utcában először hét, másodszor három hónapot töltöttem. Végigéltem két koncepció per bírósági színjátékát; voltam a Markó utcában, a Gyűjtőben, Kalocsán és néhány-szor láttam a tököli rabkórházat is.

A letartóztatás, a vizsgálati fogság, a börtön mindenképpen határhelyzete az emberi életnek, ahol a lélek döntően önmagáról tesz tanúságot.

* * *

Amikor a Boldogasszony Háza Népe közös szerzeteséletét 1955-ben elkezdte, az ismert és szokott szerzetesi élet kereteitől teljesen eltérő körülmények között, eligazítást, tanítást keresve az Evangélium és Szent Benedek *Regulája* mellett a kezdetek irodalmához nyúltam. Az első századok írásából számos tárgyalja az Istennek szenteltség témáját. Rátaláltam a kezdeti regulákra, a *De Virginitate* című traktátusokra és ámulva imádkoztam végig az üldözöttek vértanúaktáit. Elállt a lélegzetem, amikor felfogtam annak a súlyát, hogy a bölcsöm mellett négy ókeresztény vértanú állt és dajkált hitével, meg nem ingatható bizalmával: FABIÁN pápa, SEBESTYÉN, az ifjú katona, ÁGNES, az öntudatos tizenhárom éves római kislány és a nagyon tiszta, bár nagyobbacska Ágota.

Nem mondhatom, hogy "váratlanul ért" a letartóztatásunk 1961. február 6-a éjjelén. Valahol a lelkem mélyén tudtam, hogy egy napon ez be fog következni, mint ahogy azt is tudom, hogy meg fogok egyszer halni.

Készültem rá? Igen. Megsemmisítettem leveleket, amelyeket kaptam, más írásokat, amelyekre szükség lehetett később is, elrejtettem; „okos és még okosabb” rendszabályokat hoztam be az életünkbe, a magunk és a velünk kapcsolatban állók érdekében, és tudtam, hogy mindez ugyan "köteles óvatosság", de nem fogja megakadályozni azt, ami készül ellenem, vagy inkább: amit készít nekem Krisztusom, aki maga is engedelmes lett értünk mindhalálig, egészen a kereszthalálig.

Vágyódtam rá? Igazán nem.

Féltem tőle? Nem tudom. Valószínűleg igen, de nem annyira, vagy nem abban az értelemben, hogy ez megváltoztatta volna a napjaimat. Inkább az volt, hogy „nem értem rá a kérdéssel foglalkozni”, mert a mindig „igen sürgető” élni-imádkozni-valóim nem hagytak időt terméketlen dolgokra. Eltem és tettem, amit a fogadalmaim megkívántak, így lett este és reggel nap mint nap. És ez is egyik formája a készülletnek.

Azon az éjjelen, valamikor éjfél körül hosszú és erős csöngetésre ébredtem és pizsamában ajtót nyitottam; nem csodálkoztam. Benyomult az előszobába tíz-tizenkét férfi, kezükben házkutatási és letartóztatási parancssal, és engem kerestek. A még álomból bódult agyamban csak az volt élesen, hogy jobb, ha én ébresztem a többieket, mint ezek az emberek, s hogy az Oltáriszentséget minden módon védenem kell... A civilruhás férfiak betöltötték a keskeny előszobát, egymást is akadályozták, így tudtam felszólítani a többieknek: keljetek fel, az ÁVO-sok vannak itt, házkutatást fognak tartani... A földre letett matracokon sorban emelkedtek fel a barna, szőke, fekete leányfejek... Zavarban voltunk és nem tudtunk „viselkedni” ebben a helyzetben. Eltelt egy idő, mire öltözködni kezdtünk, mert a férfiak persze nem mentek ki.

Érdekesek az emlékképek. Vannak elmoshatatlan jelenetek, ahol egy-egy arc ráncai, szemvillanások és ruhagyűrődések évtizedek múltán is elevenek, és más, talán a történetiség oldaláról lényegesebb részletek teljesen kiesnek az emlékezetből, mintha meg sem történt volna.

Nem tudom, mennyi idő telt el beözönlésüktől letartóztatásomig, csak annak a feszültsége merevíti meg ma is az izmaimat, hogy őrséget álltam a Tabernákulum előtt — valószínűleg pizsamában. Valami végső elszánás testesült meg bennem: nem engedem, hogy bántsák Krisztust...

Egyszer odajött valami vezető-féle, aki talán felfogta, hogy mozdulni onnan nem fogok. Azt mondtam: „Kérem, ez itt Tabernákulum, Oltáriszentség van benne. Ne nyúljanak hozzá.” Térdet hajtottam, kinyitottam az ajtaját. Az ember benézett, talán többen is, de nem érintette meg senki sem a ciboriumot, sem a monstranciát. Akkor újra becsuktam a Tabernákulum ajtaját, térdet hajtottam és letartóztattak úgy, ahogy ott álltam, pizsamában.

Egy pillanat alatt felgyorsultak az események. Sürgettek: öltözzem fel, ki kell mennem velük Pestújhelyre, ahol az állandó lakásbejelentésem van. Azt még felfogtam, hogy rajtam kívül másik két társamat is letartóztatták, de szólni nem engedtek. Valaki rám adta egyikünk irhakabátját. Hideg február volt. Semmit sem vihettek magammal, elköszönni is csak a tekintetemmel tudtam.

Az éjszaka előrehaladt, mire az autó Pestújhelyre ért. A férfiak megmarkoltak, az oldalamhoz nyomtak egy revolvercsövet, így mentünk a kerten végig a házba. Mindezek ellenére nem éreztem drámáinak az eseményeket, valahogy inkább a szemlélője, mint tárgya voltam annak, ami lejátszódott.

Egyetlen szoba állt rendelkezésemre a régi családi házunkban, ahol gyerek voltam. Ezt a raktárnak használt lakatlan szobát dúlták fel. Válogatás nélkül tömtek bele egy zsákba minden papírdarabkát, csomagolópapírnak használt fénymásolatokat, gépelt és kézírásos feljegyzéseket, leveleket, könyveket... Képtelen voltam megjegyezni, hogy mi az, amit elvisznek. Aztán újra begyűrtek az autóba és talán hajnali három óra körül beértünk a Gyorskocsi utcába. A megérkezés olyan volt, mint a Gestapo akcióiról készült film, vagy regény. Nagy zajjal kitérülő zsilipelt acélkapuk, jelszavak, rendőrök sokasága, amely ismeretlen koreográfia alapján tárgyként továbbított. Rácsok, folyosók, lift... folyosók,

rácsok, újabb motozások... Elvették az órát, a tollamat, a cipőfűzőmet... Végül belöktek egy zárkába és rámcapták az ajtót. A börtönregények ezt a becsapódó „drámai hangot” egzisztenciális gyötremnek szokták festeni. Erre nem emlékszem, csak fáradt voltam és tanácstalan, hogy most mit is tegyek. Volt benne két betonba erősített vasszerkezetű ágy fadeszkázzal, szalmazsákkal és pokrócokkal, meg egy vízöblítéses vécé. Később visszajött az őr és azt mondta, feküdjek le, elvehetem akár az összes pokrócot takarónak, ha fázom... Emlékszem az ember furcsa arcára, mikor megköszöntem, s kértem, a villanyt még hagyja kicsit égve, mert nem találok a kapcsolót. Nem oltotta el akkor éjjel a villanyt, de a Gyorskocsi utcában egyetlen éjjel sem oltották el a villanyt — csak ezt nem tudtam még akkor.

Lefeküdtem ruhástól, mert semmi sem volt velem, s belealudtam az imádságba. Arra riadtam fel, hogy berugják az ajtót: ébresztőóóóóó!!! Ezzel kezdődött el a hét hónapig tartó vizsgálati fogság, majd évek Kalocsán.

* * *

Sokan és sokszor kérdezettek börtönemlékeimről. Meséltem is, abból kiindulva, hogy a kérdezőt mi segíti tovább, mi az, ami közelebb viszi őt az Úristenhez az élményanyag és az emlékek tengeréből. Sok szempontból lehet közelíteni a történelemhez, de valójában nem szívesen mesélek róla. Ami „izgalmas, vagy hősies, vagy rendkívüli, vagy néha elborzasztó”, az tulajdonképpen nem is érdekes, és nem bír fontossággal. Ami igazán lényeges, az a Kegyelem története, de ez nagyon keveseket érdekel, és még kevesebb az, akinek szívesen el is mondaná az ember. A kettő között van az a magatartási forma, ami csak lépésről-lépésre kristályosodhat ki, és ez a Kegyelem és az emberi húség ötvözete. Talán ezt érdemes egyszer elmondani.

* * *

Amikor a Gyorskocsi utcába vittek bennünket, a vizsgálati osztályon rutinosan alkalmazták az SS és a GPU nyomozási és vizsgálati módszereit. S ha kifejezetten fizikai erőszakot nem is alkalmaztak velünk szemben, azért hét hónap alatt sok minden megtörtént — és bármi megtörténhetett, a fenyegetések realitása nem hagyott kétséget efelől. Hogy kivel szemben meddig mentek el és milyen stílust alkalmaztak, az ugyan sok mindentől függött, legkevésbé az „örizetéstől”. A letartóztatott egy ilyen zárt rendszerben, emberi síkon végtelenül kiszolgáltatott. Túl a teljes emberi kiszolgáltatottságon, sajátos veszélyhelyzetet jelentett az, hogy nők, sőt, szerzetesnők vagyunk. Az egyik leggonoszabb fenyegetés így hangzott: „Majd belökünk a zárkába néhány napra két, nőre már évek óta kiéhezett elítéltet, és aztán megnézheti, mi lesz a szüzességével!” Ez, és ennek számtalan változata ismerős az első századok vértanúaktáiból. Ágnes, Ágota, Lucia, Perpetua, Felicitas, Blandina... és annyian mások: lányok, asszonyok, római úrnők és rabszolganők, az üldöztetés alatt végigjárták előttünk a börtönöket. Ami a lényegét illeti: kétezer év nem sokat változtatott a nyelvezeten és a módszereken. Tudtam, nem tőlem függ és nem is tőlük, hogy mi történik itt majd velem, hanem egyedül a könyörülő Istenen, akinek irgalma és ereje megóvhat engem, és Aki nem tesz rám soha nagyobb terhet, mint amennyit gyöngeségem elviselni képes.

1961-ben harminchárom éves voltam, a többiek pedig még fiatalabbak. Így nagyjából abban az életkorban voltunk, mint azok, akikről az aktákat feljegyezték. Antióchiai Ignác, Szmirnai Polikárp börtönében nem volt vízöblítéses vécé. Az Olajfák hegyéről nem Volga típusú személygépkocsival hurcolták magukkal a letartóztatottat a katonák. A börtönözüek hidegebbek és sötétebbek voltak, viszont az események viszonylag gyorsan lezajlottak. Hosszú börtön évekről nem szólnak a feljegyzések. A különbségek felsorolhatók, de a lényegét sokkal kevésbé érintik, mint az ember első pillanatban gondolná. A szenvedés, a hűség és nagyjából még az eljárási módszer is eléggé fedi egymást.

Az ellenünk felsorakoztatott erőszak-parádé éppen túlméretezettségében volt elhibázott a hatalom oldaláról nézve, mert viszonylag hamar világossá tette, hogy mindez nem szólhat nekünk, mert több, mint amennyit a személyünk megérdemel. A tomboló erőszak és gyűlölet teljesen értelmetlen és indokolatlan rohamai közben ismételt elhangzottak az Evangélium szenvedéstörténetének szavai, és a vértanú-akták kérdés-feleletei. A parttalan szenvedély és áradó gyűlölet tette egyértelművé, hogy felesleges is, esztelen is minden emberi védekezés. Ebben a történetben a küzdelem az Isten világa és a Gonosz világa között zajlott, nem volt más szerepünk és nem is várt mást tőlünk az Isten, mint töretlen hűséggel maradni ott, ahova állított.

* * *

Hamarosan kialakult és megfogalmazódott bennem néhány egyszerű elszánás, aminek megéléséhez adott is Kegyelmet az Úristen.

Az, amihez ragaszkodtam és ami erőt és békét adott mindvégig, tulajdonképpen három dologra vonatkozott és minden belső állásfoglalásom ezekre vezethető vissza:

Az életem lényegét: hitemet, szerzetesi elkötelezettségemet nem tagadom meg sem szóval, sem cselekedettel, sem mulasztással. Ez így viszonylag egyszerűnek látszik, a gyakorlatban azonban azt jelentette, hogy az „életet”, a természetfölötti életet választottam és nem a „túlélést”, az „átmentést”, vagy a „megmentést”... Megélni az Evangéliumot minden körülmények között lehet, börtönben is, ha azzal számol az ember, hogy legfeljebb belehal. Ebben az értelemben a börtön sem jelent nagyobb veszélyfaktort, mint az élet. Az életnek ebben a határhelyzetében, még fokozottabban mint más esetben, csak az örökkévalóság színe előtt érdemes élni.

Nem akartam szem elől téveszteni egy pillanatra sem azt a tényt, hogy az üldözést nem mi okoztuk, hanem mindnyájan üldözöttek vagyunk, bennünket, keresztényeket üldöznek, minden lehető és lehetetlen eszközzel. Ez a tény is banálisnak tűnik, pedig nagyon is gyakorlati következményei vannak. Azt jelentette: nem engedhetjük meg, hogy bizalmatlanná, gyanakvóvá tegyenek bennünket egymással szemben, hogy valaha is szembefordíthassanak azokkal, akikkel alapvetően egyek vagyunk, összetartozunk. A szentek egyessége volt nagyon valóságosan megtapasztalható; és ebből akartak kibillenteni bennünket minden ravaszsággal és gonosz manipulációval. Erőnk és békességünk maradt ez az alapvető egység.

Misszióink az, ahova az Úristen állított, és ez erősebb küldetés minden önként vállalt missziónál. Igent akartam mondani egész lényemmel erre a küldetésre. A korábbi feladatok egy pillanat alatt megszakadtak. Az ismeretlen jövő tervez-

hetetlenné vált, de jelentkezett az aznap hűség-igénye egyértelmű és elháríthatatlan feladatokkal.

Ennek értelmében tehát kialakítottam egy kemény és szoros napirendet, amit csak a kihallgatások zavartak meg, vagy a ritkás „séták”, nyolcszor tizenkét méter alapterületű, betonozott és négy méter magas betonfallal körülvett udvaron. Ebben a beton ketrecben járt körbe hátratett kézzel az őrizetes, vagy húsz percen keresztül, a falak mentén, hogy az egészségügyi előírásoknak is eleget tegyen a vizsgálati fogság rendszere. Márciusban még borzongató volt az elnyújt ruha, amiben letartóztattak és fojtogatott a központi kazánok beszorult füstje. Júliusban, amikor három-négyhetenként egy-egy alkalommal levittek erre a „sétára”, amikor kiléptem az ajtón, már végigvágott rajtam a betonból kiáradó hőség és az erős nap vakítóan hasított a félhomályhoz szokott recehártyára — mozogni azonban mégis jól esett.

A zárkában, ahol nagy szerencsémre egyedül voltam, szigorú következetességgel éltem meg „szerzetesi napirendemet”: váltogattam az imádságot munkával, tornával, szellemi erőfeszítéssel a megnyúló árnyak órabeosztása szerint. Emlékezetem nehezen rögzít szöveget szó szerinti hűséggel, ezért tartós munkával tudtam csak összehozni a zsolnárokat és töredéksorokból állt össze, néha keverten, néha újrafogalmazva a zsolozsma és a szentmise. Az élelmezés nagyon gyöngye volt, és hogy elejét vegyem az éhség kísértésének, önként megvontam magamtól minden étkezéskor valamit; így éltem meg belső szabadságom tiszta, szép örömét. A barna rozsos, vagy árpás kenyér nagyon alkalmasnak bizonyult gyurmázásra. Kezdetől fogva készítettem naptárt és vezettem feljegyzést napról-napra, hogy ki ne essem az időből. Később két-három centiméter nagyságú figurák formázása sok örömmel és szinte élő személyes jelenléttel töltötte be magányos cellámat. A vizsgálati idő alatt nem engedélyeztek számomra könyvet, papirost vagy írószert, viszont a háború utáni számos börtönnapló ötletei segítettek kialakítani az eszközöket. A kenyérből formált és megszártított hegyes szerszám, ami a rómaiak „stílus”-ához lehetett hasonló, alkalmas volt arra, hogy vécepapíron kiszurkáljam a betűk alakját. Így készítettem feljegyzéseket. Nem volt hova rejtenem, ezért naponta megsemmisítettem őket, mégis segített, mert „munkát és örömet” adott minden napra a szavak csiszolása, a fogalmazás.

A vizsgálati időt a tárgyalás közvetlen előkészítése követte, ami a perrendtartás szerint szembesítő kihallgatásokat is jelentett. Fogalmunk sem volt arról, hogy ez létezik és hogy mit jelent, mégis óriási jelentősége volt számunkra. Nem azon a jogi síkon, ahol lejátszották ezt a cirkuszt, hanem természetfölötti és érzelmi síkon, mert hosszú hónapok múltán végre láthattuk egymást, és létrejött közöttünk egyfajta metakommunikáció, ahol a kölcsönös szeretet hallatlan erőt és biztatást jelentett.

A tárgyalás színjátéka után elszállítottak bennünket az úgynevezett letöltő-börtönbe. Ez a női elítéltek esetében a kalocsait jelentette. Fantasztikusan szép és az őskeresztény börtönök lelkét idéző volt az első találkozás azokkal, akiket

ezekben az egyházi ügyekben egyidejűleg ítélték el. Tizennégyen voltunk, huszonöt és hetvenöt év közötti életkorban és 1961 októberétől 1963 márciusáig éltünk Kalocsán a politikai elítéltek között. Ebben az időben ezek a nők leginkább hosszú időre elítéltek voltak, 1956-ból, többségében fiatal nők, akik az utcai harcokban vettek részt, és néhány idősebb asszony, „kis időre”, két-három évre elítélt „izgatás” vagy disszidálás miatt. Ez a közel két esztendő Kalocsán nem volt „nehéz”, mert együtt voltunk, egymást segítettük és ha ritkábban is, de rendszeresen kaptunk híreket otthonról. Persze, nagyon relatív a „könnyű”, vagy a „nehéz”. A kéthavonta lehetséges „látogató” sajátos valami volt. Egy erős, sodronyszerű rácsozat két oldalán két-két fegyőr között állva húsz percen keresztül lehetett családi témakörben üvöltözni, vagy a nagyon magas zajsztint alatt egészen halkán beszélni, ha a fegyőr nem kötözködött... Ezeknek az éveknek a külső-belső történetei ismertek a kortárs börtönirodalomból.

* * *

1963 márciusában általános közkegyelemmel szabadultunk. Ekkor kezdődött el az életünkben az intenzív, három évig tartó időszak, amikor tudtuk, hogy menthetetlenül újra le fognak bennünket tartóztatni, de legalább addig a percig meg akartunk adni mindent: tanításban, a lélek formálásában, mélyítésében. Amennyit csak tudtunk, és amennyit képesek voltak befogadni a fiatalok. A külső, ismétlődő fenyegető jelzések egyértelművé tették számunkra, hogy be fog következni újabb letartóztatásunk, és ha nem is tudtuk sem a napot, sem az órát, éppen az Úristen előtti felelősségünk tudatában készültünk a következő börtönre. Ez elsősorban lelki, szellemi, erkölcsi jellegű felkészülés volt, mert az első tapasztalatok nyilvánvalóvá tették előttünk, hogy az emberi „okosság” teljesen értelmetlen.

* * *

Másodszor 1966. április 19-én tartóztattak le. Ezúttal egyedül voltam nő a vizsgálati osztályon. Később Kalocsán az elítéltek között sem volt más szerzetesnő, vagy olyan elkötelezett világi, aki vallása, vagy meggyőződése miatt került volna börtönbe. Egy második letartóztatás és börtönidő bizonyos értelemben könnyebb, másrészt pedig nagyságrendekkel nehezebb feladat, mint az első. A letartóztatás és vizsgálati eljárás koreográfiája már lényegében ismert, ezért nem annyira sokkoló. Kevesebb drámai kellékkel, de csupaszágában is súlyosabb következményekkel zajlott le a vizsgálat. A „nyomozati munka” tulajdonképpen egyetlen jegyzőkönyv megfogalmazásából állt, csak a színpadi kellékek felépítése tartott három hónapig. A kérdés, amire a peranyagot felépítették, így hangzott: „Mi a különbség a maga jelenlegi és az 1961 előtti élete között?” Gyanútlan válaszmom ez volt: „Semmi.” „Jó; akkor azt az összeesküvést folytatta, amiért 1961-ben elítélték.” Erre a mondatra építették a peranyagot, ezen az alapon ítélték el, és az ítélethez hozzáadták az 1963-ban közkegyelemmel elengedett két évet. Így azután 1966 áprilisától további három évet töltöttem börtönben. Tényleges oka kizárólag közösen megélt szerzeteséletünk volt. Az ítéletet az „államrend megdöntésére irányuló összeesküvés” címen és jogi paragrafusainak keretében mondták ki és hajtották végre, szigorított börtönben. Meg kell mondanom, hogy ha elvonatkoztattam attól, hogy a gyakorlati következményeket én viselem, döbbenet álltam a tény előtt, mert ez

az ítélet valójában egy ateista államhatalom hitvallása. Ha nem indirekt hitvallás, akkor nevetséges és esztelen gonoszság, hogy tizenkét fiatal nő közös szerzeteséletét, imádságát ilyen módon „értékeli”.

Második szabadulásom után a hetvenes években már repedezni kezdett a jég, és ezért ott tágtottuk lehetőségeinket, ahol tudtuk. Vásároltunk Kismaroson két egymással szomszédos, hosszú, keskeny lucernást a börzsönyi erdők szélén, és felállítottunk rá egy harminckét négyzetméteres alapterületű faházat „szerszámkamra” címszó alatt. Ez lett az „ősmonostor” — és hallatlan lehetősége a közösség monasztikus életének. A villany és víz nélküli fűtetlen „komfort”-ban több boldog karácsonyi liturgiát énekeltünk, és nem egyszer lobogott fel a hűvési láng és ujjongott az „Exultet” a domboldal magányos éjszakájában. Két évtized alatt egymás után vásároltuk meg a szomszédos parlagföldeket. A nyolcvanas évek további lassú enyhülést hoztak. Két év alatt megépítettük emberfeletti erőfeszítéssel az „új monostort”, amely száznegyvennégy négyzetméteres alapterületével ma is élettere a szerzeteseknek.

Az üldözöttség harminc esztendeje alatt nem volt bennünk az a remény, hogy valaha is szabadon fogjuk élni monasztikus életünket. A mindennapos hűségben mindig elmentünk a lehetőségek legvégső határáig, és a reményünk a zsoldáros szavaira szorítkozott:

*Uram, be sokan szorongatnak engem,
sokan fölkelnek ellenem,
Sokan mondják felőlem:
"Nincs menedéke az Istenben!
De te Uram, pajzsom vagy nékem..."*

(Zsolt 3,2-4)

Ma, a szabad lehetőségek között éppen az élhető élet feladatai borítanak el bennünket. Ez egészséges és szép feladat, akkor is, ha néha meghaladni látszik erőnket. Békességet ad a múlt tapasztalata, hogy bizony nem hagy bennünket magunkra Az, Aki száraz lábbal vezetett át a Vörös tengeren. A zsoldáros ma is erősít, biztat:

*"Bízzál az Úrban,
s őrizd meg útját;
S Ő felmagasztal, és a föld lesz örökséged,
...
Láttam a gonoszt, amint kevélykedett,
s mint lombos cédrus, szétterpeszkedett.
És arra mentem, és már íme, nem volt,
keresem őt, és ehelye sem volt.
...
Az igazaknak az Úrtól jön segítség,
erősség Ő a szükség idején."*

(Zsolt 37,34-39)